

УДК [(339.13:331.101.262):005.33]:001.11 (045)

Калініченко Д. Р.,
аспірант

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: kalinichenko@donnuet.edu.ua

СЕМАНТИКА ПОНЯТТЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА ФАКТОРИ, ЩО ЇЇ ВИЗНАЧАЮТЬ

UDC [(339.13:331.101.262):005.33]:001.11 (045)

Kalinichenko D. R.,
Post-Graduate Student

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: kalinichenko@donnuet.edu.ua

SEMANTICS OF THE HUMAN CAPITAL COMPETITIVENESS CONCEPT AND FACTORS DETERMINING IT

Мета. Дослідження становлення категорії «конкурентоспроможність людського капіталу» та її понятійна характеристика. Виокремлення основних факторів, що її формують.

Методика. Методологічним підґрунтям дослідження виступають: загальнонаукові і спеціальні методи (порівняння, узагальнення, типології, аналізу, синтезу, аналогії) — при оцінці сучасного стану конкурентоспроможності людського капіталу; системний та історико-логічний підходи, пов'язані з реалізацією теорії людського капіталу.

Результати. Розвиток концепції «людського капіталу» характеризує перехід від економіки, в якій основними елементами вважалися знаряддя та предмети праці до економіки знань, головним рушієм якої є людина, а її якості є двигуном зміни виробничих та економічних систем. Важливим є розуміння відмінності людського капіталу від персоналу, робочої сили та трудових ресурсів, а також відмінність характеристики конкурентоспроможності цих економічних категорій. Досліджено становлення та зміну поглядів на поняття конкуренція та конкурентоспроможність в історичному аспекті. Проведено аналіз поняття «людський капітал», визначено його відмінності від понять «персонал», «робоча сила», «трудова ресурси». Узагальнено та надано змістовного визначення поняття «конкурентоспроможність людського капіталу» з використанням напрацювань теорії людського капіталу та проведеного дослідження еволюції економічної категорії «конкурентоспроможність» та відповідності її тлумачення історичним економічним умовам. Здійснено аналіз міжнародних показників конкурентоспроможності людського капіталу та їх наповнюваності. На основі такого аналізу визначено основні фактори, що впливають на конкурентоспроможність людського капіталу.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, еволюція, людський капітал, конкурентоспроможність людського капіталу, фактори.

Постановка проблеми. В сучасному світі основу розвитку будь-якої економічної системи становлять інновації. Інновації є рушієм науково-технічного прогресу, створення нових підприємств, впровадження нових технологій, використання новітніх ресурсів. Фізична праця, як і фізичний капітал, відходять на друге місце, поступаючись розумовій праці та людському капіталу. Саме людський капітал є основою сьогоденного розвитку та майбутніх інновацій. В ринкових умовах основою є конкурентоспроможність, а в умовах сьогодення вагоме місце займає конкурентоспроможність людського капіталу. Недостатня розкритість цієї категорії, розбіжність в її тлумаченні, відсутність єдиної думки з приводу її основних формуючих факторів потребують детального дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конкуренцію та конкурентоспроможність в ринкових умовах було розглянуто такими вченими: А. Сміт [2], Д. Рікардо [3], М. Портер [5], С. І. Ожегов [1], А. М. Гельвановський [1], В. Петров [9] та інші. Розробка теоретичних

і практичних аспектів людського капіталу, було розглянуто в працях: В. Петті, К. Марксф, Т. Шульцф, Г. Беккерф [12]. Дослідженням людського капіталу та елементів його конкурентоспроможності займалися такі вчені: О. А. Грішнова, Д. П. Богиня, В. П. Антонюк, А. А. Чухно та ін. Однак на теперішній час теорія людського капіталу на українських підприємствах висвітлена недостатньо, а поняття її конкурентоспроможності й зовсім недостатньо розкрито в науковій літературі. Відсутність єдиного погляду на конкурентоспроможність людського капіталу, визначення його факторів є основним завданням дослідження.

Мета статі. Метою статті виступає дослідження категорії людський капітал, визначення поняття її конкурентоспроможності. Аналіз та факторів, що формують конкурентоспроможність людського капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним рушієм змін та прогресу в ринковій економіці виступає конкурентоспроможність — вимагаючи від гравців ринку якісного та ефективного вирішення поставлених задач, здобуття, винайдення кращого, ніж у подібних підприємств-конкурентів. В Україні відкрита конкуренція почала розвиватися після розпаду «Радянського Союзу» та переходу до ринкової економіки. Широкого розповсюдження в працях вітчизняних науковців дослідження поняття «конкурентоспроможність» набуло лише наприкінці ХХ століття.

Поняття «конкуренція» походить від латинського «concurrentia» та означає «зіткнення», «змагання». Її вважають об'єктивним економічним законом розвинутого товарного виробництва, дія якого є для товаровиробників зовнішньою примусовою силою до підвищення продуктивності праці на своїх підприємствах, збільшення масштабів виробництва, прискорення науково-технічного прогресу, впровадження нових форм організації виробництва, форм і систем заробітної плати тощо. Дія багатьох економічних законів відбувається у формі примусових сил конкурентної боротьби, в результаті чого конкуренція виступає важливою рушійною силою розвитку економічної системи, складовою частиною господарського механізму [1].

Економічна категорія «конкурентоспроможність» з самого її зародження набула широкого розповсюдження серед загалу науковців та її тлумачення набули багатогранності залежно від епохи, умов господарювання, розвитку промисловості, стану науково-технічного прогресу та багатьох інших факторів.

В економічній науці не існує точних відомостей відносно того, хто і коли першим запровадив у науковий обіг термін «конкуренція». Перші найбільш цілісні теоретичні положення про рушійні сили конкурентної боротьби з'явилися лише у середині ХVІІІ сторіччя. І головна заслуга в цьому належить класичній політичній економії, представниками якої на основі багаторічних досліджень сформовано принципи досконалої конкуренції. Вихідним положенням класичної теорії був принцип абсолютних переваг, сформульований А. Смітом. Видатний економіст вперше довів, що конкуренція, урівнюючи норми прибутку, приводить до оптимального розподілу праці і капіталу. У своїй фундаментальній праці «Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй» (1776 р.) він визначив поняття конкуренції як суперництво і ототожнив її з «невидимою рукою», яка начебто смикає за ниточки підприємців, змушуючи їх діяти відповідно до якогось ідеального плану розвитку економіки [1; 2].

Існує три основних підходи до визначення конкуренції в економічній науці: поведінковий, структурний, функціональний.

Перший підхід визначає конкуренцію тільки як суперництво фірм на ринку, ведення конкурентної боротьби. Він заснований на повсякденному розумінні конкуренції як суперництва за кращі результати у будь-якій сфері. Ідеї поведінкового підходу були розвинені А. Смітом [1], А. Маршаллом, В. Девонсом, П. Хейне [3, 4]. Вони розглядали конкуренцію як боротьбу за обмежену кількість економічних ресурсів і особливо — за гроші споживача, на які їх можна придбати. Поведінкова інтерпретація конкуренції простежується і в роботах М. Портера, який розглядає поведінку конкуруючої фірми в двох аспектах вигідного розподілу ресурсів: скорочення витрат і диференціації властивостей продукту. При цьому неминучість впливу зовнішнього середовища оцінюється ним як чинник, що визначає стан конкуренції [1; 5].

В другому підході — структурному — увага акцентується на аналізі структури ринку та тих умов, що панують на ньому. До прихильників цього підходу можна віднести: Ф. Еджуорта, А. Курно, Дж. Робінсона, Е. Чемберліна та інших вчених, що заклали фундамент сучасної західної теорії чотирьох основних типів ринків: досконалої конкуренції, монополістичної конкуренції, олігополії та монополії [1].

Третім підходом для визначення поняття конкуренція є функціональний, що показує роль, яку конкуренція відіграє в економіці. Засновником цього підходу є Й. Шумпетер, який визначив конкуренцію як «суперництво застарілого з новим». На його думку, підприємства повинні працювати над вдосконаленням технологій виробництва, щоб виготовляти більш дешеву та якісну продукцію для залучення покупців, та впровадженням інновацій. Застосування нового, незвіданого завжди сприймається скептично, тому виробник повинен докласти максимум зусиль, щоб «новинка» стала популярною серед споживачів й витіснила з ринку продукти чи послуги, що вичерпали себе, для отримання прибутку [1; 6].

В українському законодавстві поняття конкуренції тлумачиться так: «економічна конкуренція (конкуренція) — змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [7].

З метою з'ясування сутності поняття «конкурентоспроможність» та етапів його становлення пропонуємо розглянути його еволюцію та визначення прихильниками різних економічних шкіл в табл. 1.

Таблиця 1 — Еволюція поглядів на конкурентоспроможність (розроблено автором за [2; 3; 5; 8; 9; 10])

Автори	Період дослідження	Трактування
А. Сміт, Д. Рікардо	1776–1894рр., класична політекономія	Боротьба за переваги, важіль рівноваги на ринку
Дж. Кернс (класична школа)		Обмін товарів пропорційно витратам праці та капіталу на їх виробництво
А. Маршал,	1832–1960 рр., неокласична політекономія	Чиста конкуренція продавців з продавцями і покупців з покупцями, що регулює попит і пропозицію
Ф. Найт, Дж. Стіглер		Сформували концепцію досконалої конкуренції, де за необмеженої кількості продавців, вплив кожного окремого з них на попит чи пропозицію буде мінімальним.
П. Саффа, Е. Чемберлін, Дж. Робінсон	1920–1950рр., Американсько-Європейська школа	Визнали наявність монополії та зменшення впливу цінової конкуренції, надання важливості якісним показникам.
М. Фрідмен, Ф. Хайек, М. Портер	1970–2000 рр., Американська школа	Визначили конкуренцію як досягнення кращого становища на ринку за рахунок усіх можливих засобів та способів
Р. Фатхутдінов, Г. Азоєв	1970–2000рр., Російська школа	Використання суб'єктом своїх конкурентних переваг на певному ринку задля задоволення власних потреб
М. Хамер, К. Прахленд	1994–2000 рр., Американська школа	Отримання конкурентних переваг за рахунок функціональних особливостей продукту. Тобто надання переваги якісним характеристикам.
Х. Такеучі, М. Цучія, Т. Ногучі	1990–2002 рр., Японська школа	Визначну роль у отриманні конкурентних переваг відіграє використання НТП
В. Антонюк, О. Грішнова, Л. Семів, Л. Шевчук	1996–2011 рр., Українська школа	Боротьба в певному сегменті за досягнення однорідної мети, методи координації індивідуальних дій

Наведені в табл. 1 підходи до визначення конкурентоспроможності загалом показують, що це поняття пройшло еволюційні зміни від розуміння його як регулятора попиту і пропозиції до приділення певної уваги якісним характеристикам, використання надбань НТП.

Проведений аналіз праць науковців дозволяє стверджувати, що більшість розглядає поняття конкурентоспроможності на рівні підприємства, держави. Досить широко розповсюджено тлумачення конкурентоспроможності персоналу, робочої сили, трудових ресурсів і т. ін. Проте конкурентоспроможність людського капіталу в науковій літературі розкрита недостатньо. Деякими вченими поняття конкурентоспроможності людського капіталу ототожнюється з конкурентоспроможністю персоналу, робочої сили. В цьому контексті необхідно навести трактування поняття «людський капітал» та розмежувати цю категорію з поняттям робочої сили, трудових ресурсів.

Проведені раніше дослідження дозволяють навести трактування людського капіталу — як сукупності природжених та набутих за рахунок інвестицій у особистісний розвиток якостей (знань, здібностей, бажань, мотивів, навичок, психо-фізичного стану та ін.), реалізація яких слугує конкурентними перевагами на ринку праці та є джерелом отримання додаткового прибутку.

Розвиток концепції «людського капіталу» характеризує перехід від економіки, в якій основними елементами вважалися знаряддя та предмети праці до економіки знань, головним рушієм якої є людина, а її якості є рушієм зміни виробничих та економічних систем. Поняття «людський капітал» виникло відповідно зміні умов суспільного виробництва і вимог до робочої сили. Оскільки поняття «робоча сила» характеризує лише здатність людини до праці за рахунок розумових та фізичних здібностей, не надаючи цим здібностям переважаючої ролі, та здатності приносити додатковий дохід. А поняття «трудові ресурси» характеризує наявне працездатне населення.

В таких умовах неприпустимо ототожнювати поняття конкурентоспроможності людського капіталу з іншими економічними категоріями. Отже, існує об'єктивна необхідність його визначення.

Науковець Н. Р. Молочников під конкурентоспроможністю людського капіталу пропонує розуміти відповідність робочої сили потребам ринку, відкриваючи робітникам можливість вступати в відносини конкуренції на ринку праці; сукупність характеристик, що визначають порівняльні позиції конкретного працівника або окремих груп на ринку праці і дозволяє йому (їм) претендувати на заняття певних вакансій (наймання) [11].

Український науковець Семикіна А. В. пропонує «конкурентоспроможність людського капіталу» трактувати як затребувану якість людського капіталу, сформовану і накопичену навчанням, вихованням, оздоровленням, освітньо-професійним розвитком, переваги якої у поєднанні з адекватною ціною трудових послуг забезпечують власникам ЛК ширші можливості для подальшого нарощування конкурентних якостей людського капіталу, для трудового вибору, ефективної зайнятості, отримання більшого доходу та інших соціально-економічних зисків [12].

Тлумачення поняття конкурентоспроможністю людського капіталу в першу чергу повинно опиратися на концепцію людського капіталу, враховувати його якісні характеристики та віддачу від його використання (у вигляді додаткового доходу).

Спираючись на наведене нами визначення людського капіталу можливо охарактеризувати конкурентоспроможність людського капіталу, як використання накопичених людиною природних та набутих якостей, що дозволяє реалізувати себе на ринку праці та є джерелом отримання додаткових переваг.

Оскільки поняття конкурентоспроможності людського капіталу в науковій літературі розкрито недостатньо пропонуємо визначити основні фактори, що його формують на основі міжнародних рейтингів конкурентоспроможності людського капіталу.

Одним з основних міжнародних рейтингів конкурентоспроможності людського капіталу є The Global Human Capital Report [13]. Основними факторами, що визначають конкурентоспроможність людського капіталу за цим рейтингом є:

- 1) Компетенції, здібності (врахування рівня освіти різних поколінь населення та інвестиції в освіту);
- 2) Розвиток робочої сили (підвищення освіти, здобуття нової освіти);
- 3) Застосування дорослим населенням вмінь та навичок а також їх розвиток;
- 4) Ноу-Хау (використання спеціалізованих навичок у роботі).

Міжнародним показником конкурентоспроможності людського капіталу є також Human Capital Index [14], в якому індекс людського капіталу визначається на основі трьох складових:

Голова — інтелектуальні та стратегічні здібності до бізнесу:

- лідерські здібності;
- стратегічне мислення;

Серце — вплив культурного розвитку та кліматичних умов на формування трудових ресурсів:

- культура та ідентифікація;
- комунікаційні можливості;

Руки — організаційні можливості, що сприяють виконанню та встановленню цілей:

- сприяння змінам;
- здатність до виконання робіт.

Показовим є дослідження індексу людського капіталу за регіонами в Австралії [15], визначальними факторами якого є: 1) дошкільна освіта; 2) початкова та середня освіта (за результатами тестування); 3) вища освіта; 4) технічна кваліфікація; 5) кваліфікація, отримана в університетах; 6) навички робочої сили; 7) підвищення кваліфікації.

Висновок. Провівши дослідження сутності понять «конкуренція», «конкурентоспроможність», «людський капітал» та зважаючи на недостатню дослідженість у науковій літературі поняття «конкурентоспроможність людського капіталу» — нами визначено доцільність трактування його як використання накопичених людиною природних та набутих якостей, що дозволяють реалізувати себе на ринку праці та є джерелом отримання додаткових переваг.

Виходячи з факторів, що враховуються в міжнародних рейтингах, та проведеного раніше дослідження категорії «людський капітал» можна дійти висновку, що основними чинниками, що визначають конкурентоспроможність людського капіталу є його основні складові, тобто: рівень освіти, здоров'я, здібності, в тому числі природні, творчі та інтелектуальні, професійні та кваліфікаційні навички, спритність, підприємливість, професійна і географічна мобільність, схильності, дошкільне виховання, внутрішні стимули (можливість самоосвіти, задоволеність працею), вміння, мотивація, ідеї, цінності, моральні якості, мовна та культурна компетенція людини, культурно-етнічні особливості, психологічні особливості, фізіологічні особливості, бажання працювати, використання досвіду, прогресивних і передових ідей західної системи освіти, інформованість.

Мету статті вважаємо досягнутою.

Список літератури / References

1. Головка-Марченко, І. С. Сучасні підходи до розуміння сутності поняття «конкурентоспроможність підприємства» / І. С. Головка-Марченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2013. — Вип. 43. — С. 67–73

Holovko-Marchenko, I. S. (2013). *Suchasni pidkhody do rozuminnia sutnosti poniattia «konkurentospromozhnist pidpriemstva»* [Modern approaches to understanding the essence of the «enterprise competitiveness»concept], *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti* [Economy of Transport and Industry Bulletin], issue 43, pp. 67–73.

2. Смит А. Исследование о природе и причине богатства народов / А. Смит. — М. : Соцэкиз, 1962. — 423 с.

Smith A. (1962). *Issledovanie o prirode i prichinakh bohatstva narodov* [An inquiry into the nature and causes of the wealth of Nations]. Moscow, Socekgiz Publ., 1962, 423 p.

3. Маршалл, А. Принципы экономической науки / А. Маршалл — М. : Прогресс, 1993. — 994 с.
Marshall, A. (1993). *Printsyupy ekonomicheskoi nauki* [Economic Science Principles]. Moscow, Progress Publ., 994 p.
4. Хейне П. Экономический образ мышления / П. Хейне. — М. : Новости, 1997. — 704 с.
Kheine P., *Ekonomicheskii obraz myshleniya* [Economic way of thinking]. Moscow, *Novosti* [News], 1997, 704 p.
5. Портер М. Международная конкуренция : пер. с англ. / М. Портер ; под. ред. В. Д. Шетинина. — М. : МО, 1993. — 896 с.
Porter, M. (1993). *Mezhdunarodnaia konkurentsya* [International competitive]. Moscow, MO Publ., 896 p.
6. Шумпетер Й. А. Капитализм, социализм і демократія / Шумпетер Й. А.; пер. с англ. — К. : Основи, 1995. — 528 с.
Shumpeter Y. A. (1995). *Kapitalizm, sotsializm i demokratiia* [Capitalism, Socialism and Democracy]. Kyiv, Osnovy, 528 p.
7. «Про захист економічної конкуренції» Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III [Електронний ресурс] // ВВР України. — 2001. — № 12. — Ст. 1. — Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T012210.html.
The Verkhovna Rada of Ukraine (2001). The Law of Ukraine «On the protection of economic competition», available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T012210.html. (Accessed 29 April 2018).
8. Садурська М. О. Еволюція поглядів щодо сутності поняття «конкурентоспроможність підприємства» [Електронний ресурс] / М. О. Садурська. — Режим доступу : http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2012/22_06/391_Sad.pdf.
Sadurska M. O., *Evoliutsiia pohliadiv shchodo sutnosti poniattia «konkurentospromozhnist pidpriemstva»* [Evolution views on the essence of the «enterprise competitiveness» concept], available at : http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2012/22_06/391_Sad.pdf. (Accessed 24 April 2018).
9. Волошин А. В., Эволюция теорий конкуренции и конкурентоспособности в экономической науке / А. В. Волошин, Ю. Л. Александров // Фундаментальные исследования. — 2017. — № 4—2. — С. 330—338
Voloshyn A. V., Aleksandrov Yu. L. (2017). *Evoliutsiia teorii konkurentsii i konkurentosposobnosti v ekonomicheskoi nauke* [Evolution of competition and competitiveness theories in economic science]. *Fundamentalnye issledovaniia*, [Basic research], no. 4—2, pp. 330—338.
10. Герасименко А. Еволюція теорії конкуренції в історії економічної думки XVIII—XX століть [Електронний ресурс] / А. Герасименко. — Режим доступу : http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2012/22_06/391_Sad.pdf.
Herasymenko A., *Evoliutsiia teorii konkurentsii v istorii ekonomichnoi dumky XVIII—XX stolit* [Evolution of the competition theory in the economic history thought the XVIII—XX centuries], available at : http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2012/22_06/391_Sad.pdf. (Accessed 24 April 2018).
11. Молочников Н. Р. Конкурентоспособность человеческого капитала. / Н. Р. Молочников // Известия ВУЗов. Пищевая технология. — 2004. — № 5—6. — С. 15—17
Molochnykov N. R. (2004). *Konkurentosposobnost chelovecheskoho kapytala* [Human capital competitiveness], *Yzvestyia VUZov. Pyshchevaia tekhnolohyia* [News of Higher Educational Institutions. Food technology], no. 5—6, pp. 15—17.
12. Семикіна А. В. Людський капітал: підвищення конкурентоспроможності на основі соціальних інновацій : [монографія] / А. В. Семикіна ; «Атлант» ВОИ СОИУ. — Одеса, 272 с.
Semykina A. V., *Liudskiy kapital: pidvyshchennia konkurentospromozhnosti na osnovi sotsialnykh innovatsii* [Human Capital: Increasing Competitiveness Based on Social Innovations] Odessa. 272 p.
13. The Global Human Capital Report [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.weforum.org/reports/the-global-human-capital-report-2017>.

World Economic Forum (2017). The Global human Capital Report, available at : <https://www.weforum.org/reports/the-global-human-capital-report-2017> (accessed 24 April 2018).

14. FMG Leading. Human Capital Index (2017). Available at : <http://www.fmgleading.com/hci>. (Accessed 26 April 2018).

15. Human Capital Index [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.regionalaustralia.org.au/home/wp-content/uploads/2017/03/Human-Capital-Index_Report_final-1.pdf (accessed 26 April 2018).

Цель. Исследование становления категории «конкурентоспособность человеческого капитала» и ее понятийная характеристика. Выделение основных факторов, которые ее формируют.

Методика. Методологическим основанием исследования выступают: общенаучные и специальные методы (сравнение, обобщение, типологии, анализа, синтеза, аналогии) — при оценке современного состояния конкурентоспособности человеческого капитала; системный и историко-логический подходы, связанные с реализацией теории человеческого капитала.

Результаты. Развитие концепции «человеческого капитала» характеризует переход от экономики, в которой основными элементами считались орудия и предметы труда к экономике знаний, главным двигателем которой является человек, а его качества являются двигателем изменения производственных и экономических систем. Важно понимание различия человеческого капитала от персонала, рабочей силы и трудовых ресурсов, а также различие характеристики конкурентоспособности этих экономических категорий. Исследовано становление и изменение взглядов на понятие конкуренция и конкурентоспособность в историческом аспекте. Проведен анализ понятия «человеческий капитал», определены его отличия от понятий «персонал», «рабочая сила», «трудоу ресурсы». Обобщено и представлено содержательное определение понятия «конкурентоспособность человеческого капитала» с использованием наработок теории человеческого капитала и проведенного исследования эволюции экономической категории «конкурентоспособность», соответствия ее толкования историческим экономическим условиям. Осуществлен анализ международных показателей конкурентоспособности человеческого капитала и их наполняемости. На основе такого анализа определены основные факторы, влияющие на конкурентоспособность человеческого капитала.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, эволюция, человеческий капитал, конкурентоспособность человеческого капитала, факторы.

Objective. The objective of the article is to research of the category «competitiveness of human capital» formation and its conceptual characteristics. Selection of the main factors that form it was done.

Methods. The main research results are obtained applying the complex general scientific and special methods of investigation: comparison, generalization, typology, analysis, synthesis, analogy in assessing the current state of human capital competitiveness; systemic and historical-logical approaches related to the implementation of the human capital theory.

Results. The «human capital» concept development characterizes the transition from an economy in which the main elements were considered to be tools and objects of labor to the knowledge economy, the main engine of which is a person, and its quality as the engine of production and economic systems change. It is important to understand the differences between human capital and personnel, labor and labor resources, as well as differences in the characteristics of the economic categories competitiveness. The competition and competitiveness concept views change in the historical aspect is researched. An analysis of the «human capital» concept was carried out, its differences from the concepts of «personnel», «labor force», «labor resources» were determined. The meaningful definition of the «human capital competitiveness» concept is summarized and provided with the use of human capital theory results and the economic category of «competitiveness» evolution study and the relevance of its interpretation to historical economic conditions. An analysis of human capital competitiveness international indicators and their completeness is carried out. Based on this analysis, the main factors that influence the human capital competitiveness are identified.

Keywords: competition, competitiveness, evolution, human capital, competitiveness of human capital, factors.

Надійшла до редакції 28.04.2018

УДК 005:658.155.4 (045)

Роженко О. В.,
канд. екон. наук,
старший викладач

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: rozenko@donnuet.edu.ua

УПРАВЛІННЯ РЕЗЕРВАМИ ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТОРГІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

UDK 005:658.155.4 (045)

Rozhenko O. V.,
PhD in Economic sciences,
Senior lecture

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: rozenko@donnuet.edu.ua

MANAGING RESERVES FOR THE GROWTH OF TRADE ENTERPRISES ECONOMIC SECURITY

***Мета.** Аналіз і практичні рекомендації щодо управління резервами зростання економічної безпеки торговельного підприємства, які в свою чергу сприятимуть ефективній реалізації основних принципів її забезпечення.*

***Методика.** Для досягнення поставленої мети дослідження у якості теоретичної та методичної бази використана система загальнонаукових і спеціальних методів, а саме: діалектичний метод наукового пізнання — для дослідження сутності стану рівноваги підприємства з точки зору забезпечення його економічної безпеки; методи причинно-наслідкового аналізу — для з'ясування взаємозалежності ресурсної та функціональної безпеки торговельного підприємства та шляхів використання виявлених резервів зростання економічної безпеки торговельних підприємств.*

***Результати.** Досліджено та проаналізовано стан рівноваги торговельних підприємств, відносно досягнення ними максимально можливого рівня економічної безпеки. Встановлено пріоритетні види резервів торговельного підприємства за локальними складовими, запропоновано механізм використання виявлених резервів зростання економічної безпеки торговельних підприємств.*

***Ключові слова:** економічна безпека, підприємство, управління, резерви, рівновага.*

Постановка проблеми. Функціонування сучасних торгових підприємств вимагає розробки таких механізмів управління їх фінансово-господарською діяльністю, які б забезпечили захист від загроз і максимальне використання можливостей на ринку товарів і послуг, що, в свою чергу, дозволяє своєчасно визначити перспективи їх подальшого розвитку. Тобто, забезпечення економічної безпеки торговельного підприємства виступає дієвим механізмом його управління, задовольняє сучасні потреби господарювання. Джерелом необхідних перетворень виступає процес управління резервами зростання економічної безпеки торговельних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій доводить глибину досліджень проблемних питань в сфері, а саме: Кургузенковою Л. А. [1] розкрито зміст економічної безпеки підприємства та основних факторів, що впливають на її формування; Шевчук І. А. [2] визначено механізм забезпечення економічної безпеки та розглянуто методичні положення